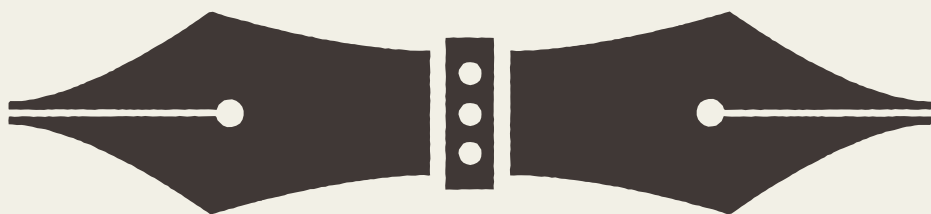
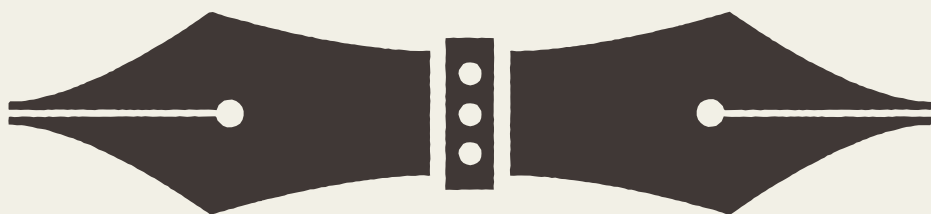

FRANCISCA JUNGSLAGER
& WILMA MALJAARS

Kritisch denken & schrijven

*Van onderzoeksvraag naar
wetenschappelijke tekst*

Kritisch denken & schrijven

De waarheid is nooit precies zoals je denkt dat hij zal zijn.

Johan Cruijff

Kritisch denken & schrijven

Van onderzoeksvraag naar
wetenschappelijke tekst

Francisca Jungslager
Wilma Maljaars

Tweede, herziene druk

UITGEVERIJ
COUTINHO

bussum 2023

www.coutinho.nl/kritischdenkenenschrijven2

Je kunt aan de slag met het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit feedbackformulieren, checklists en alle **DOEN**-teksten.

Voor docenten is een aparte docentenhandleiding aan te vragen.

© 2016/2023 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Eerste druk 2016

Tweede, herziene druk 2023

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: René van der Vooren, Amsterdam

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0863 1

NUR: 624

Voorwoord

Een boek over academisch schrijven? Er bestaan er al zoveel, terwijl het schrijf-onderwijs voor nieuwe uitdagingen staat. Is het zelf schrijven nog wel nodig nu de ontwikkelingen op het gebied van artificiële intelligentie razendsnel gaan? ChatGPT geeft desgevraagd zelf het antwoord:

Helaas, als een taalmodel, ben ik niet in staat om een academisch betoog te schrijven met een specifieke woordlimiet en bronvermelding in de APA-stijl. Hoewel de technologie zich snel ontwikkelt, is er nog steeds een belangrijke rol weggelegd voor de menselijke geest. Tools zoals ChatGPT kunnen helpen bij het genereren van een tekst, maar het kan nooit alles doen wat een menselijke schrijver kan. In dit boek worden de vaardigheden behandeld die nodig zijn om academische teksten op een hoog niveau te schrijven, waaronder kritisch denken, onderzoek en redactie. Laten we samen ontdekken hoe we onze schrijfvaardigheden kunnen verbeteren en ons werk naar een hoger niveau tillen.

Die coöperatieve houding en zelfkennis pleiten voor ChatGPT. Hij slaat bovendien de spijker op zijn kop met de constatering dat een kritische geest noodzakelijk is om teksten van een hoog niveau te schrijven.

Bij het doen van onderzoek en het schrijven van een wetenschappelijke tekst daarover – zoals een scriptie – moet je namelijk uitermate kritisch zijn. Tijdens het denkproces en tijdens het schrijfproces. Om die reden is er in dit boek gekozen voor een aanpak waarbij er aandacht is voor de ontwikkeling van zowel het academisch denkvermogen als van de schrijfvaardigheid. Dat onderscheidt dit boek van vele andere. Volgens ChatGPT mag het resultaat er zijn:

Het boek *Kritisch denken & schrijven* biedt een gedetailleerde en toegankelijke benadering van kritisch denken en academisch schrijven, en is een waardevolle gids voor studenten en professionals die hun vaardigheden willen verbeteren.

De auteurs doen uitstekend werk bij het verduidelijken van complexe concepten en bieden tal van praktische tips en oefeningen om de leerstof toe te passen. Wat vooral opviel was de hoge kwaliteit van de voorbeelden die in het boek worden gebruikt, die een echte meerwaarde bieden voor de lezer.

Dit boek is een must-read voor iedereen geïnteresseerd in academisch schrijven en kritisch denken en zal zeker bijdragen aan de verbetering van vaardigheden in deze gebieden.

Lovende woorden, maar of ze waar zijn moet de lezer zelf ontdekken. Dat kan door dit boek heel kritisch te lezen en alle tips ter harte te nemen. Dan leer je bijna vanzelf hoe je je onderzoek baseert op een grondige analyse en kritische beoordeling van de literatuur én hoe je een academische tekst in zijn geheel goed onderbouwd, gestructureerd en helder op papier krijgt.

Wij hopen vooral dat huidige en toekomstige studenten dankzij dit boek plezier aan het eigen denkvermogen en het schrijven zullen beleven. Dat is overigens iets wat we onze vriend ChatGPT ook gunnen.

Amsterdam, juli 2023

Inhoud

Inleiding	11
<i>Stel een goede centrale vraag</i>	13
1 Opstellen van de centrale vraag en deelvragen	15
1.1 Kritisch lezen van literatuur	15
1.2 Op zoek naar een geschikt onderwerp	18
1.3 Van onderwerp naar centrale vraag	19
1.4 Deelvragen opstellen	27
Oefeningen	33
2 Schrijven van de inleiding	39
2.1 Doel van de inleiding	39
2.1.1 Introductie van het onderwerp	41
2.1.2 Centrale vraag	44
2.1.3 Relevantie van het onderzoek	45
2.1.4 Leeswijzer	47
2.2 De inleiding herschrijven	48
Oefeningen	52
<i>Onderzoek de vakliteratuur</i>	63
3 Vinden van bruikbare informatie	65
3.1 Soorten bronnen	65
3.2 Zoeken naar de juiste bronnen	66
3.3 Selecteren van literatuur voor het theoretisch kader	70
3.4 Verwijzen naar literatuur	74
3.5 Manieren van verwijzen	76
3.5.1 APA-stijl	79
3.5.2 MLA-stijl	80
3.5.3 Chicago-stijl	81
3.5.4 Overige notatiesystemen	82
3.6 Citeren en parafraseren	84
Oefeningen	89

4	Analyseren en beoordelen van argumentatie	99
4.1	Argumenten herkennen	99
4.2	Argumenten beoordelen	107
4.3	Argumenten afwijzen	116
	Oefeningen	122
	<i>Onderbouw je antwoord</i>	133
5	Bouwen van de argumentatiestructuur van je tekst	135
5.1	Deelvragen beantwoorden	135
5.2	De antwoorden op je deelvragen nuanceren	136
5.3	De afweging: je antwoord op de centrale vraag onderbouwen	140
5.4	De conclusie	144
	Oefeningen	147
6	Structureren van je tekst	155
6.1	Opbouw van je tekst in hoofdstukken en paragrafen	155
6.2	Opbouw van alinea's	161
6.3	Indicatoren voor de samenhang tussen en binnen alinea's	165
	Oefeningen	169
	<i>Schrijf en herschrijf je tekst</i>	177
7	Schrijven van je tekst	179
7.1	Blijf kritisch	179
7.2	Bied duidelijkheid	180
7.3	Vind de juiste academische toon	184
7.4	Schrijf correct	189
	Oefeningen	199
8	Herschrijven (en nog eens herschrijven)	203
8.1	De afwerking	203
8.2	Een laatste controle	205
8.3	Leg je tekst in andermans handen (peerreview)	207
8.4	Feedback van je docent	213
	Oefeningen	215

<i>Andere wetenschappelijke genres</i>	221
9 Verslag doen van empirisch onderzoek	223
9.1 Eisen aan een empirisch onderzoek	223
9.2 De opbouw van een empirisch onderzoeksverslag	225
9.3 De afwerking van je onderzoeksverslag	234
Oefeningen	236
10 Diverse wetenschappelijke genres	243
10.1 Literatuurverslag	243
10.2 Analyse	247
10.3 Recensie	249
10.4 Essay	252
10.5 Wetenschappelijk betoog	256
10.6 Populairwetenschappelijk artikel	262
Geraadpleegde literatuur	267
Register	269
Over de auteurs	272

Inleiding

Een wetenschappelijke tekst kan in principe overal over gaan: over de vrijheid van meningsuiting, het taalgebruik van politici of het vermeende plagiaat van Ed Sheeran. Het zijn allemaal onderwerpen die je aan de borreltafel, in de trein of op social media zou kunnen aansnijden, maar ook thema's die tot wetenschappelijk onderzoek kunnen leiden. Bijvoorbeeld naar het belang van de vrijheid van meningsuiting, naar de metafoor als middel om mensen te misleiden en naar de grens tussen inspiratie en plagiaat.

Het doel van dergelijk onderzoek is inzicht krijgen in de werkelijkheid. De tekst waarin je dat onderzoek presenteert, wordt bij de ene opleiding verslag, scriptie of werkstuk genoemd, een andere hanteert mogelijk een term als paper of nota. Om begripsverwarring te voorkomen wordt in dit boek gesproken over 'een wetenschappelijke tekst'.

In dit boek staat het schrijven van zo'n wetenschappelijke tekst centraal. Schrijven is een proces dat tijd en aandacht vraagt en dat je noodzaakt om bij elke stap die je zet kritisch na te denken. In dit boek krijg je hulp bij al die stappen van het schrijfproces. Het is niet zo dat je al die stappen in een vaste volgorde zet. Integendeel, er is geen rechte weg naar het eindproduct. Door voortschrijdend inzicht moet je soms een stapje terug doen, om daarna weer vooruit te kunnen snellen. Soms dwaal je een beetje af, om daarna de lijn weer terug te vinden. De weg naar het eindproduct is soms wat hobbelig, maar de eisen waaraan het moet voldoen zijn glashelder:

- De tekst moet wetenschappelijk relevant zijn, een deugdelijke centrale vraag als uitgangspunt hebben en beschikken over een goede en aantrekkelijke inleiding (hoofdstuk 1 en 2).
- De tekst moet gebaseerd zijn op een grondige analyse en beoordeling van de gelezen literatuur (hoofdstuk 3 en 4).
- De centrale vraag moet op een gestructureerde wijze worden beantwoord met deugdelijke argumentatie (hoofdstuk 5 en 6).
- De tekst moet helder en correct geschreven zijn, er verzorgd uitzien en aan een kritische lezing zijn onderworpen (hoofdstuk 7 en 8).

Met inzichten in het schrijfproces, praktische instrumenten, veel voorbeelden en oefeningen leer je in dit boek op welke manier je het beste te werk kunt gaan. Daarnaast krijg je gerichte instructies (*doen*) om je eigen schrijfproces vorm te geven. Daar lees je ook of ChatGPT je verder kan helpen.

Hoewel dit boek voornamelijk gericht is op het schrijven van een onderzoeksverslag op basis van bronnen- en literatuuronderzoek, zijn veel van de inzichten en stappen ook van toepassing wanneer je verslag moet doen van empirisch onderzoek. Dit type onderzoeksverslag komt expliciet in hoofdstuk 9 aan bod.

Je onderzoek kan bovendien de aanleiding zijn om een andere tekst dan een scriptie of onderzoeksverslag te schrijven. Om die reden staan in het laatste hoofdstuk, hoofdstuk 10, andere genres centraal: het literatuurverslag, de literatuuranalyse, de recensie, het essay, het wetenschappelijk betoog en het populairwetenschappelijk artikel.

Het schrijven van een wetenschappelijke tekst vereist helderheid van geest, het vermogen en het lef om door te denken en logische stappen te zetten, daadkracht om je aan het schrijfwerk te zetten en een kritische, scherpe blik bij het herschrijven. Dit alles wordt gevoed door oprechte nieuwsgierigheid. De ervaring leert dat het plezier in het schrijven dan vanzelf ontstaat.

NB In dit boek spreken we over een student of lezer naar wie we gemakshalve verwijzen met hij-hem-zijn, maar we bedoelen vanzelfsprekend ook zij-haar-haar en hen-hen-hun.

Stel een goede centrale vraag

Notities

Opstellen van de centrale vraag en deelvragen

1

Het doel van een wetenschappelijke tekst is een beargumenteerd antwoord geven op een vooraf gestelde vraag die voortkomt uit een discussie, een hiaat of een probleem. Die vraag heet de onderzoeksvraag of centrale vraag. Zowel het zoeken naar een geschikt onderwerp als het formuleren van een goede onderzoeksvraag vraagt tijd, aandacht en bovenal een kritische houding.

Wanneer die centrale vraag niet deugdelijk is, zal dat onherroepelijk tot problemen leiden tijdens het onderzoek en bij het schrijven. Je centrale vraag is dan ook te zien als het fundament van je onderzoek. Dit hoofdstuk biedt handvatten bij het leggen van dat fundament: voor het bedenken, afbakenen en herformuleren van die vraag.

Als je de centrale vraag hebt opgesteld, is het noodzakelijk deelvragen te formuleren als voorbereiding op het schrijven van je tekst. Dat zijn de vragen die precies naar de informatie leiden die je nodig hebt om je onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Ze helpen je om informatie te selecteren en koers te houden.

1.1 Kritisch lezen van literatuur

Om een geschikt uitgangspunt te vinden, ga je niet alleen lezen, maar moet je ook leren steeds kritischer te lezen. Om de schrijver(s) van de literatuur recht te doen, is het belangrijk dat je een tekst eerst analyseert voordat je de publicatie op haar bruikbaarheid beoordeelt. Verdiep je dus eerst in hetgeen er precies staat en zoek de betekenis op van woorden die je niet kent. Pas als je de tekst goed begrijpt, kun je er een mening over vormen. Vervolg je kritische zoektocht met het beantwoorden van de volgende drie vragen:

1 Wat is de centrale vraag?

In een goed opgebouwde wetenschappelijke tekst wordt de centrale vraag in de inleiding van de tekst (of in een samenvatting of *abstract* vooraf) geformuleerd. Geef die vraag weer, inclusief alle nuanceringen.

2 Wat is het antwoord op de centrale vraag?

Om de publicatie te begrijpen, moet je weten waar de schrijver je van wil overtuigen. Wat wil de schrijver aannemelijk maken? Blick vooruit naar de conclusie om te achterhalen welk antwoord de schrijver op de onderzoeksvraag geeft. Soms staat dat antwoord ook al in de samenvatting vooraf. Neem het antwoord heel precies over.

3 Wat is de onderbouwing van het antwoord?

In de tekst wordt het antwoord uiteraard onderbouwd door de onderzoeksresultaten. Vaak staat deze argumentatie (in verkorte vorm) in de conclusie (of samenvatting) van de tekst. Bij empirisch onderzoek zoek je naar de interpretatie van de data die als argumentatie dient. Maak een argumentatiestructuur (zie paragraaf 4.1), zodat je een overzicht krijgt van de onderbouwing.

Als je de voorgaande vragen heel precies hebt beantwoord, heb je een goede beschrijving van de tekst en de bedoelingen van de schrijver. Op basis van die antwoorden kun je overgaan tot de beoordeling van de tekst: stel de volgende vier kritische vragen die eventuele tekortkomingen blootleggen. Juist hetgeen onderbelicht blijft kan voor jou als onderzoeker een inspiratiebron zijn.

1 Deugt de centrale vraag?

Neem bij de beoordeling als eerste de centrale vraag onder de loep. Kijk bijvoorbeeld of en op welke manier de auteur de begrippen in de centrale vraag definieert. Cruciale begrippen behoeven altijd uitleg: wat wordt eronder verstaan en hoe worden ze getoetst? Noteer wat je niet duidelijk of deugdelijk vindt en ga na of die zaken kunnen leiden naar je eigen centrale vraag.

2 Sluit het antwoord aan op de vraag?

Ga na of het antwoord inderdaad aansluit op de centrale vraag. Soms sluit de conclusie niet goed aan bij de oorspronkelijke vraag. Dan heeft er gaandeweg het onderzoek een verschuiving plaatsgevonden.

3 In hoeverre is de gebruikte onderzoeksmethode adequaat?

Ga na op welke wijze het onderzoek is uitgevoerd en beoordeel of dat goed is gebeurd. Bij literatuuronderzoek bekijk je welke bronnen gebruikt zijn en beoordeel je of deze actueel en relevant zijn. Als er sprake is van empirisch onderzoek, beoordeel je in hoeverre de gebruikte methode betrouwbaar is en valide is uitgevoerd (zie hoofdstuk 9).

4 Wordt het antwoord voldoende onderbouwd?

Ga aan de hand van je argumentatiestructuur na bij welke argumenten (inclusief interpretaties) je vraagtekens kunt zetten. Misschien heb je twijfels: klopt het wel wat iemand heeft beweerd? Wellicht wordt niet duidelijk wat bepaalde zaken precies met elkaar te maken hebben of vind je de argumenten onvoldoende onderbouwd. Zijn de data wel deugdelijk geanalyseerd en geïnterpreteerd? In paragraaf 4.2 vind je instrumenten om de argumentatie op een systematische manier te beoordelen. Bedenk altijd of er voor de verkregen resultaten ook alternatieve verklaringen gegeven kunnen worden. Noteer al je kritiekpunten, vragen en twijfels.

Naarmate je jezelf aanleert om bij belangrijke publicaties een heldere analyse te maken en daarna kritische vragen te stellen, kom je steeds makkelijker op het spoor van aspecten die verder onderzocht kunnen worden. Soms krijg je de hiaten of alternatieve verklaringen aan het eind van een publicatie al in de schoot geworpen. Onder het kopje ‘Discussie’, dat vaak volgt na de resultaten en/of onderdeel is van de conclusie, wijzen auteurs vaak zelf al op mogelijk vervolgonderzoek.

Bedenk dat je eigen tekst ook een duidelijk antwoord moet geven op al deze kritische vragen. Een lezer (en beoordelaar) zal immers dezelfde vragen stellen bij het lezen van jouw wetenschappelijke tekst. Lezen en schrijven vereisen dezelfde kritische geest.

1 Start je zoektocht

DOEN

Ga gericht lezen, maak een analyse van de tekst(en) die je leest en stel vervolgens kritische vragen. Noteer alle zaken die om opheldering vragen of die lijken te botsen met andere uitspraken. Kies vervolgens een onderwerp dat:

- aansluit bij je interesse;
- overzichtelijk is;
- wetenschappelijk relevant is (omdat er sprake is van een probleem, discussie of hiaat).

Helpt ChatGPT je hiermee?

ChatGPT kan je een beetje op weg helpen. Hij is in staat om heel snel een antwoord te geven op een vraag als: ‘Is er een wetenschappelijke discussie gaande over onderwerp X?’, maar kan niet bevestigen of zo’n discussie nog actueel is. Hij verwijst je dan door naar databanken als JSTOR of Google Scholar om te zien welke publicaties recent zijn gepubliceerd.

1.2 Op zoek naar een geschikt onderwerp

Een onderzoek start met de zoektocht naar een geschikte onderzoeksvraag. Soms krijg je van je docent een concrete opdracht (wie heeft het recht op de Parthenon Marbles?) of een thema aangereikt (de taalhandelingstheorie van Searle). Of je weet dat het onderwerp gerelateerd moet zijn aan een bepaald artikel of boek (bijvoorbeeld een object dat wordt behandeld *The Renaissance through Rococo*, het derde deel van Janson's *History of Art*). Op die manier word je al enigszins gestuurd in je keuze. In dergelijke gevallen kun je je gericht inlezen in de relevante literatuur.

In andere gevallen ben je misschien vrijer in de keuze van je onderwerp. Persoonlijke interesse kan dan een uitgangspunt zijn, maar die affiniteit maakt een onderwerp niet automatisch wetenschappelijk relevant. Die relevantie ligt erin dat de uitkomsten van je onderzoek iets toevoegen aan wat al bekend is: ze bieden nieuwe informatie of een andere, meer genuanceerde, interpretatie.

Het is daarbij goed om te beseffen dat een relevant onderzoek veelal een reactie is op eerdere visies en claims. Het gaat er niet alleen om dat je tot een heldere, doordachte conclusie komt, het gaat er ook om dat je de dialoog aangaat, dat je reageert op wat een ander al heeft beweerd.

Om een onderwerp te vinden dat het waard is om onderzocht te worden, moet je dus op zoek naar een probleem, onduidelijkheid, discussiepunt of spanningsveld in je vakgebied waarbij je duidelijkheid kunt verschaffen of een oplossing kunt aandragen. Zo'n onderwerp kom je in de regel op het spoor door de literatuur zeer kritisch te lezen en te beoordelen. Veel onderzoek start dan ook in de (online)bibliotheek. Raadpleeg handboeken, artikelen, readers en andere literatuur en denk nog eens terug aan de stof die tijdens eerdere (hoor)colleges is besproken.

Kortom: begin met lezen. En lees daarna nog meer.

Wanneer je je zoektocht begint en in een onderwerp duikt op zoek naar een aanknopingspunt voor je onderzoek, kijk dan of je kunt kiezen voor een aspect of voor bronnen die nog weinig bestudeerd zijn. Of misschien kan een nieuwe techniek of een andere invalshoek een ander licht werpen op een eerder onderzoek. Als de moderne psychologie de theorieën van Freud in de ban heeft gedaan omdat men vindt dat zijn leer te veel op verzinsels is gebaseerd, kan dat bijvoorbeeld gevolgen hebben voor interpretaties van romans. In de kunstgeschiedenis en archeologie bieden nieuwe technieken nieuwe kansen. Voorwerpen kunnen beter gedateerd worden en er kunnen eerdere lagen, vol informatie, blootgelegd worden.

Laat je niet ontmoedigen door alles wat al onderzocht is, ook niet als je bij het bestuderen van de literatuur ontdekt dat een discussie achterhaald is of dat hiaten inmiddels opgevuld zijn. Wellicht loopt je ingeslagen weg dood, maar vaak ben je dan al zijwegen tegengekomen die weer nieuwe openingen bieden.

1.3 Van onderwerp naar centrale vraag

Wie een discussiepunt, onduidelijkheid of spanningsveld heeft gevonden, heeft daarmee een probleem te pakken dat kan leiden tot de centrale vraag – ook wel als hoofdvraag of onderzoeksvraag aangeduid – van een literatuuronderzoek. Sommigen noemen de centrale vraag om die reden ook wel de probleemstelling. Dat begrip is enigszins verwarrend, omdat je bij het doen van onderzoek niet vanuit een stelling maar vanuit een vraag vertrekt. Je doet immers onderzoek om op een objectieve, systematische en controleerbare manier het antwoord op die vraag te vinden. Die vraag kan wel afgeleid zijn van een probleem, zoals de tekst hierna illustreert.

Wanneer een thema belangrijk wordt in de maatschappij of in de media zullen alle politieke partijen daar een standpunt over innemen. Vaak is er een partij die het onderwerp claimt en die zal door het publiek als autoriteit op dit gebied worden gezien (Holian, 2004). Voor het klimaat is dit bijvoorbeeld GroenLinks: deze partij ‘bezit’ het onderwerp en verwerft er stemmen mee.

Als een rechtse partij zoals de VVD zich ook als klimaatpartij wil profileren, moet zij dit onderwerp een andere draai zien te geven. De VVD moet het onderwerp dan zo ‘framen’ dat het bij haar doelen past. De vraag is hoe de VVD dat het beste kan doen, ofwel in hoeverre een rechtse partij het onderwerp ‘klimaat’ zo kan ‘framen’ dat het zich het onderwerp kan toe-eigenen.

Om van een probleem tot een deugdelijke onderzoeksvraag te komen, moet je rekening houden met de eisen die (bij bronnen- en literatuuronderzoek) voor een centrale vraag gelden. Een adequate centrale vraag:

- leidt tot een betogende tekst;
- laat zien dat het onderwerp goed is afgebakend;
- is enkelvoudig en open;
- is neutraal en concreet geformuleerd.

Deze eisen worden hierna toegelicht.

De vraag leidt tot een betogende tekst

Omdat het doel van je tekst is de lezer te overtuigen van de aanvaardbaarheid van het antwoord op je centrale vraag, zal die tekst uiteindelijk een betogend karakter krijgen. Juist in dat karakter zit de toegevoegde waarde van je tekst: je komt aan de hand van argumenten tot een eigen standpunt. Als je alleen zou weergeven wat anderen al eerder hebben beschreven of wanneer je iets onderzoekt waar geen verschil van mening over bestaat, is de toegevoegde waarde van je wetenschappelijke tekst te beperkt. In zulke gevallen heb je geen argumenten nodig maar volstaat een opsomming van feiten. De volgende vraag is hier een voorbeeld van.

Welke ICT-toepassingen zijn er in het basisonderwijs geïmplementeerd?

Het antwoord op deze vraag zal een overzicht zijn van de ICT-toepassingen. Dat roept de vraag op wat voor doel je met zo'n beschrijving hebt. Het antwoord op die vraag geeft je mogelijk wel een zetje in de goede richting. Vergelijk de vraag hiervoor met de volgende:

In hoeverre zijn ICT-toepassingen in het basisonderwijs effectief?

Om tot een antwoord op deze vraag te komen, zul je zeker gebruikmaken van een overzicht van de toepassingen, maar die inventarisatie gebruik je alleen om je hoofddoel te ondersteunen. Een dergelijke *beschrijvende vraag* kan dus een aanzet geven voor een onderzoek, mits je je afvraagt wat je met een dergelijke beschrijving voor ogen hebt. Dat geldt eveneens bij een beschrijvende vraag die aan empirisch onderzoek ten grondslag ligt, zoals in hoofdstuk 9 uitgebreid aan de orde komt.

Ook een beschrijving van een nieuwe ontdekking, een onbekend schilderij of een archeologische vondst zal uiteindelijk aanleiding zijn voor verder onderzoek. Een beschrijvende vraag of een vergelijking is dus in de regel een opmaat naar een hoger doel en zal dan als deelvraag dienst gaan doen. Kijk maar naar de vraag hierna:

Wat is de symbolische betekenis van de slang op de Portlandvaas?

Deze vraag leidt tot een beschrijving als er in het vakgebied reeds consensus is over die betekenis. Wanneer deze vraag in een dergelijke context centraal staat in je onderzoek, is de relevantie onduidelijk: waarom zou jij die betekenis nogmaals willen beschrijven? Als je het doet omdat je op basis van die beschrijving een andere vraag kunt beantwoorden, is er geen sprake van een hoofdvraag maar van een deelvraag.

Zolang er geen overeenstemming bestaat over de betekenis van de slang, kun je beoordelen welke bestaande interpretatie het meest aannemelijk is. Ook wanneer er nog geen interpretatie van die slang bestaat, zul je met argumenten moeten komen die duidelijk maken op welke gronden je er welke betekenis aan toekent. In beide gevallen dien je de vraag te specificeren, zodat het beoogde doel voor de lezer helder is. Als dat gebeurd is, leidt de vraag tot een betogende tekst: je wilt de lezer ervan overtuigen dat die ene verklaring of interpretatie het meest aannemelijk is. Als je in staat bent nieuw licht op zo'n discussie te werpen, zou de vraag beter geformuleerd kunnen worden als:

Welke interpretatie van de slang op de Portlandvaas is het meest aannemelijk?

Maak dus bij het formuleren van je centrale vraag aan de lezer duidelijk dat je tekst niet puur informatief van aard zal zijn, maar dat je uiteindelijk met een oordeel komt.

Ga bijvoorbeeld eens na in hoeverre de hiernavolgende vragen tot een betogende tekst leiden.

- In hoeverre is Stonehenge te vergelijken met andere *henges* uit de Jonge Steentijd?
- Welke rol speelde Amsterdam in de Tachtigjarige Oorlog?
- Hoe heeft Vincent van Gogh zich in Den Haag ontwikkeld?
- Welke behandelmethode is het meest effectief bij een kind met dyslexie?
- Mijn onderzoeksvraag luidt hierbij: 'Hoe is de Europese integratie verlopen sinds de totstandkoming van de EGKS?'
- In welke mate is Rubens beïnvloed door het caravaggisme?
- Is het wenselijk om je kind een dialect aan te leren?

Vragen die beginnen met 'wat' of 'welke' zijn vaak beschrijvend van aard. Ook een vraag die met 'hoe' begint, blijft vaak in een beschrijving of een inventarisatie steken. Een vraag als: 'Hoe voegen advocaten emotie toe aan hun pleidooi?' zou immers tot een opsomming van voorbeelden kunnen leiden.

De vragende voornaamwoorden 'waarom' en 'waardoor' wijzen op een verklaring, net als de formulering: 'Hoe komt het dat ...?'. Ook dan is het niet de bedoeling dat je louter weergeeft wat een ander al eerder heeft verklaard. Pas als je ook de aannemelijkheid van die verklaring weegt, kom je tot een betogende tekst. De vragen hierna illustreren dat, waarbij het voor de hand ligt dat antwoorden onderbouwd moeten worden.

- Hoe komt het dat jazzmuziek in de jaren 50 van de vorige eeuw in Nederland niet populair was?
- Waarom definiëren verschillende onderzoekers straattaal verschillend?
- Wat is de culturele verklaring voor het verschil in succes tussen mannelijke en vrouwelijke auteurs?

Er zijn ook ‘hoe-vragen’ waarbij je op zoek gaat naar de oplossing voor een probleem of waarbij je tot een advies komt. Bijvoorbeeld bij vragen als ‘Hoe kan de Belastingdienst zijn website begrijpelijker maken?’ of ‘Hoe vergroot je de media-wijsheid bij leerlingen met een benedengemiddeld IQ (tussen de 55-80)?’. Je begint dan in de regel met een analyse van het probleem. Daarna kun je mogelijke oplossingen inventariseren, om daaruit (op basis van je doelstellingen en randvoorwaarden) de beste optie te distilleren. Uiteindelijk leidt je tekst tot een advies: je geeft een beredeneerde onderbouwing waaruit blijkt dat dit de beste optie is.

Besef dus altijd dat je vraag moet leiden tot een antwoord dat onderbouwd moet zijn om door de lezer aanvaard te kunnen worden. Denk aan vragen als: In welke mate is een maatregel wenselijk? In hoeverre is een bepaalde theorie houdbaar? Op welke punten voldoet het werk wel en niet aan de kenmerken van een bepaald genre? Het is kortom cruciaal dat je in je tekst tot een afweging komt: in die afweging schuilt het betogende karakter.

De vraag laat zien dat het onderwerp goed afgebakend is

De centrale vraag van je onderzoek moet zo genuanceerd mogelijk zijn. Sommige studenten willen te veel en stellen brede vragen die niet goed te beantwoorden zijn. Dat is vaak omdat ze bang zijn dat ze anders te weinig stof hebben. Die angst is ongegrond. Het is juist belangrijk het onderwerp goed af te bakenen en alle nuances weer te geven; dat geeft ruimte voor verdieping.

Stel dat je verschillende opvattingen over het werk van Seurat tegenkomt en op basis daarvan de volgende vraag stelt:

Over het werk van Seurat bestaan vele uiteenlopende opvattingen, theorieën en ideeën, veelal foutieve en vooral incomplete. In dit onderzoek wil ik beoordelen welke theorie de meest aanvaardbare is.

Een dergelijke opzet is lastig uit te voeren. Je zult als onderzoeker alle theorieën over het werk van Seurat moeten beoordelen, terwijl je er zelf al achter bent gekomen dat het er veel zijn. Je zult bovendien in staat moeten zijn om het kaf van het koren te scheiden; je moet weten op welke manier je die theorieën op hun aanvaardbaarheid kunt beoordelen. Hoe kom je tot beoordelingscriteria voor

het onderscheid tussen aanvaardbare en onaanvaardbare theorieën? Met andere woorden: hoe maak je je vraag toetsbaar?

In dit geval kun je beter één aspect uit een theorie kiezen waarover discussie bestaat of waarover nog niets of heel weinig geschreven is. Wellicht zijn er twijfels bij Seurats status als grondlegger van het pointillisme of is niet duidelijk in hoeverre hij de theorie achter de kleurenleer inderdaad belangrijker vond dan spontaniteit.

Wanneer een vraag nog te breed is, kijk dan of je die verder kunt afbakenen door je te beperken tot een bepaalde periode, een bepaalde locatie, een bepaald thema of een specifiek aspect. Dat zorgt ervoor dat je meer de diepte in kunt, waardoor het antwoord op je vraag in de regel interessanter wordt. Kies liever voor klein en diepgaand dan voor veel en oppervlakkig. Afbakenen is, kortom, een kwestie van keuzes maken, tot je de meest genuanceerde, haalbare en toetsbare vraag te pakken hebt.

Ga eens na of je het volgende onderwerp geschikt vindt en zo niet, hoe je het geschikter zou kunnen maken.

De Dode Zeerollen geven ons een unieke inzage in het jodendom in die tijd en de overgang van het jodendom naar het christendom. Ik zou graag te weten willen komen welke parallellen er tussen de Dode Zeerollen en het Nieuwe Testament zijn.

Allereerst kun je je hier afvragen wat de relevantie van dit onderzoek is: wat wordt beoogd met een overzicht van de parallellen? In deze opzet zal een overzicht van alle parallellen volgen, waardoor het onderzoek puur beschrijvend van aard zal zijn. Daarnaast zie je snel dat een dergelijk onderzoek lastig of niet uit te werken is binnen een kort tijdsbestek. Het vergt nauwgezet onderzoek naar de Dode Zeerollen en het Nieuwe Testament, waarbij je zo mogelijk de originele documenten bestudeert (de primaire bronnen, zie hoofdstuk 3). Afbakening hangt dus samen met de haalbaarheid van je onderzoek. Is het materiaal dat je nodig hebt wel toegankelijk?

De vraag is enkelvoudig en open, en is neutraal en concreet geformuleerd

Als je te veel wilt of nog niet goed weet wat je wilt, kan dat ertoe leiden dat er meer dan één vraag boven komt drijven. Dat is in eerste instantie niet erg, mits je uiteindelijk maar een keuze maakt en je vragen tot één onderzoeksvraag weet te herleiden. De hoofdvraag dient uit één vraag te bestaan ofwel enkelvoudig te zijn. De volgende vragen zijn dat nog niet, maar je zou die met kleine ingrepen wel tot een enkelvoudige vraag kunnen terugbrengen.

- Ik wil beoordelen of *Meditaties* van Descartes tot het scepticisme is te rekenen en hoe Hegel over dat scepticisme zou oordelen.
- Welke stijl typeert Stevens het beste en hoe werd dat werk toentertijd door critici ontvangen?

In dergelijke gevallen, bij dubbele vragen, zouden er óf twee onderzoeken moeten volgen óf zou er bepaald moeten worden welke vraag ondergeschikt is aan de andere. In veel gevallen heeft die laatste optie de voorkeur. Als je de tekst hierna leest, zie je dat een overdaad aan vragen tot onduidelijkheid leidt.

Internet, 3D-beelden en touchscreens zijn niet meer weg te denken uit het dagelijks leven. Langzaam maar zeker zijn deze technieken ook doorgesijpeld naar de archeologie. Maar wat zijn die ontwikkelingen nou precies? Met andere woorden: welke ontwikkelingen heeft de digitale techniek in de afgelopen tien jaar doorgemaakt? Ook vraag ik me af welke invloed digitale technieken hebben op de manier waarop het publiek naar het vakgebied kijkt en op wat voor manier deze technieken toegepast kunnen worden door musea in hun tentoonstellingen. Dat brengt me tot de volgende vraag: wat is de toekomstige rol van digitale technieken in de tentoonstelling van archeologische collecties en wat voor invloed zullen deze nieuwe toepassingen hebben op de museumbeleving van de toekomstige bezoeker? Kunnen ze worden gezien als vooruitgang of zitten er ook sterk negatieve kanten aan?

De onderzoeker lijkt drie vragen als hoofdvraag te stellen: Wat is de toekomstige rol van digitale technieken in de tentoonstelling van archeologische collecties? Wat voor invloed zullen deze nieuwe toepassingen hebben op de museumbeleving van de toekomstige bezoeker? Kunnen ze worden gezien als vooruitgang of zitten er ook sterk negatieve kanten aan? In zo'n geval is het belangrijk dat je bepaalt welke vraag centraal staat en welke vragen daaraan ondergeschikt zijn. In dit voorbeeld draait het om de vraag in hoeverre de toekomstige rol van digitale technieken in de tentoonstelling van archeologische collecties uitsluitend als vooruitgang kan worden gezien.

Het is overigens goed dat de onderzoeker nog openlaat wat zwaarder zal wegen: de voordelen of de nadelen van de nieuwe ontwikkelingen. Het is immers belangrijk dat er zonder vooroordelen wordt gewerkt. Wie onderzoek gaat doen, weet van tevoren nog niet wat de uitkomst zal zijn. Dat houdt in dat je altijd vanuit een vraag (en niet vanuit een conclusie) vertrekt. In het tekstje hierna is het duidelijker welke vraag centraal staat.